

UDK:37.1

Sayyora MIRZAYEVA,
Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti
E-mail: ermamatova.sayyora94@gmail.com

Filologiya fanlari doktori, professor Z.Sadiqov taqrizi asosida

MADANIYATLAR ARO KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH UCHUN MATNLAR ARO VA KONTEKSTUAL TAHLIL USULLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI BAHOLASH

Annotatsiya

Ushbu maqolada til, madaniyat, madaniyat turlari, aloqa turlari, og'zaki muloqot, madaniy moslashuv, madaniyatlararo to'siqlar, mojarolar va til va madaniyat tushunchasi bilan bog'liq barcha masalalar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirish uchun matnlararo va kontekstual tahlil usullaridan foydalanish samaradorligini baholashni yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: Madaniyat, ijtimoiy aloqa, madaniy aloqalar, kommunikativ kompetensiya, madaniyatlararo aloqa, kontekstual tahlil, baholash.

EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF USING INTERTEXTUAL AND CONTEXTUAL ANALYSIS METHODS FOR DEVELOPING INTERCULTURAL COMPETENCE

Annotation

This article examines language, culture, types of culture, types of communication, oral communication, cultural adaptation, intercultural barriers, conflicts, and all issues related to the concept of language and culture. It also highlights the evaluation of the effectiveness of using intertextual and contextual analysis methods to develop intercultural competence.

Key words: Culture, social communication, cultural relations, communicative competence, intercultural communication, contextual analysis, assessment.

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕТОДОВ ИНТЕРТЕКСТНОГО И КОНТЕКСТУАЛЬНОГО АНАЛИЗА ДЛЯ РАЗВИТИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

Аннотация

В статье рассматриваются язык, культура, типы культуры, типы коммуникации, вербальная коммуникация, культурная адаптация, межкультурные барьеры, конфликты и все вопросы, связанные с концепцией языка и культуры. В нем также уделяется внимание оценке эффективности использования методов интертекстуального и контекстуального анализа для развития межкультурной компетенции.

Ключевые слова: Культура, социальная коммуникация, культурные отношения, коммуникативный компетентность, межкультурная коммуникация, контекстный анализ, оценка.

Kirish. Madaniyatlararo muloqot – bu turli madaniyatlarga mansub odamlarning “madaniy in’ikoslari va ramziy tizimlari” haqidagi bilimlarni o’rganish va qo’llashdir. Har qanday xabarning mo’ljallangan ma’nosi ma’lum bir madaniyatga mansub shaxs tomonidan kodlanganda va boshqasi tomonidan dekodlanganda farqlanadi. Turli madaniyatlarda ramzlarning turli xil ma’nolari ham talqinni qiyinlashtiradi. Madaniyatlararo muloqotni qo’llashda, bu odamlarni ular bilan muloqot qilganda boshqalarning madaniyatidan xabardor bo’lish va qabul qilish va shu bilan mazmunli muloqotga ega bo’lishni anglatadi. “Madaniyatlararo muloqot”ni turli guruhlar a’zolari o’rtasidagi shaxslararo o’zaro ta’sir sifatida ta’riflanishi mumkin, ular o’z a’zolari tomonidan baham ko’rilgan bilimlar va ramziy xatti-harakatlarning lingvistik shakllari jihatidan bir-biridan farq qiladi. «Madaniy kompetensiya», shuningdek, madaniyatlararo kompetensiya sifatida ham tanilgan, boshqa madaniyat vakillari bilan samarali va to’g’ri muloqotga olib keladigan kognitiv, samarali va xulq-atvor ko’nikmalaridir. Madaniyatlararo yoki madaniyatlararo ta’lim – bu madaniy kompetensiyaga erishish uchun o’qitish uchun ishlatiladigan atamalar. Madaniy kompetensiya – bu turli madaniyatlardagi odamlarni tushunish, ular bilan muloqot qilish va samarali muloqot qilish qobiliyati. Madaniy kompetensiya o’z ichiga oladi. O’z dunyoqarashidan xabardor bo’lish. Madaniy farqlarga ijobiy munosabatni rivojlantirish. Turli madaniy amaliyotlar va dunyo qarashlari haqida bilimga ega bo’lish. Madaniyatlar o’rtasidagi muloqot va o’zaro ta’sir qilish ko’nikmalarini rivojlantirish. Madaniy kompetensiyaga taalluqli tamoyillar xavfsiz, hurmatli va o’zaro munosabatlarni rivojlantirish, hamkorlik, yuqori umidlar, tenglik va xilma-xillikka hurmatni o’z ichiga oladi (Byram, 2003).

Madaniyatlararo muloqot bugungi globallashtirgan dunyoda muhim omil hisoblanadi. Odamlar sayohat qilishadi va ular muloqot qilishlari kerak, aksariyat hollarda bu insonning madaniyatidan tashqarida. Madaniyat asta-sekin bir-biri bilan uyg’unlashadi. Turli madaniyatlarga mansub odamlar bilan ma’lumot almashish madaniyatlararo muloqot yoki madaniyatlararo muloqot deb nomlanadi. Boshqa madaniyatlar bilan muomala qilishga majbur bo’lgan odamlar madaniyatlararo muloqot muammosiga duch kelishadi. Garchi ular til kurslarida qatnashib, mahalliy tillarda ravon gapirishni o’rgansalar ham, madaniyatlararo muloqot shunchaki bu emas. Uning madaniyati, ijtimoiy o’zaro ta’siri va madaniy turar joy haqidagi tushunchasi. Madaniyat nafaqat san’at, festivallar, an’anaviy taomlar, meros yoki adabiyot kabi intellektual hodisalar, balki umumiy aholi yoki bir guruh odamlar yoki shaxsning kundalik turmush tarzini anglatadi. Shuningdek, u oilaviy hayot va ijtimoiy hayotni tasvirlaydi.

Adabiyotlar sharhi. Madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish tashrif buyuruvchilar uchun o’z mamlakatlari va madaniyati bo’yicha yozma yoki onlayn qo’llanma ishlab chiqarish, tashrif buyuruvchilar tomonidan yozilgan qo’llanmalarni o’qish va muhokama qilish, turli ommaviy axborot vositalarida, jumladan, kino, adabiyot va televideniya maqsadli madaniyatning jihatlarini o’rganish, jihatlar bo’yicha taqdimotlar o’tkazishni hamda o’qituvchining o’z madaniyati bo’yicha o’z tajribasidan foydalanish yo’llarini o’z ichiga oladi. Ko’pchiligimiz bir necha xil madaniyat vakillari bo’lgan talabalar guruhlari bilan ishlasak, boshqalarimiz asosan yagona-madaniyat vakillari guruhlariga dars beradi. Ikkala holatda ham, talabalarimizning yoshi va mutaxassisligidan qat’i nazar, an’anaviy ertaklarni aytib berish orqali xilma-xillikni

kuzatish imkoniyati mavjud. Barcha madaniyatlarning xalq ertaklari universal mavzularga ega va shu bilan birga, ko'pincha metafora orqali boshqa madaniyatlar haqidagi tasavvurimizni yoritadigan va o'zgartira oladigan o'ziga xos xususiyatlar haqida gapirib beradi. Bitta guruhda turli hil millat va madaniyat vakillari tahsil olishlari mumkin. Ba'zan talabalar ilk bor madaniyatlari haqida kam ma'lumotga ega bo'lgan tengdoshlari bilan muloqot qilishlari mumkin. Ularning bir guruh sifatida samarali faoliyat yuritishi uchun o'qituvchi sifatidagi asosiy vazifalardan biri ularga bir-birining madaniyatini teng darajada o'rganish imkoniyatini berishdir, shuning uchun o'zaro tushunishni rivojlantirish kerak. Talabalarga o'z madaniyatlaridan qisqacha xalq ertaklarini ingliz tilida aytib berish imkoniyatini berish orqali madaniy tafovut ko'pincha qiziqish, diqqat bilan tinglash va ularning umumiy jihatlarini anglash orqali bartaraf etiladi.

Tadqiqot metodologiyasi va empirik tahlil. Jahon ta'lim va ilmiy tadqiqot muassasalarida bo'lajak o'qituvchilarni madaniyatlararo kompetensiyasini media - matnlar yordamida takomillashtirish, ularning individual ijodiy faoliyati va intellektual salohiyatini oshirish, o'qish jarayonida egallagan bilim, ko'nikma zahirasini innovasion faoliyatga yo'naltirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Shu bilan birga oliy pedagogik ta'lim tizimi faoliyatini rivojlantirish, maqsad va vazifalarni aniqlashtirish, bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga sifatli tayyorlash mazmunini oliy ta'lim muassasalari innovasion tizimining yangi talablariga muvofiq ravishda takomillashtirish jarayonlariga alohida e'tibor berilmoqda. Respublikamizda so'ngi yillarda oliy ta'lim mazmuni va bo'lajak o'qituvchilarni madaniyatlararo kompetensiyasini media - matnlar yordamida takomillashtirish oliy pedagogik ta'limga raqamli texnologiyalarni joriy etish, zamonaviy axborot kommunikatsiya va ta'lim texnologiyalarining o'zaro integrativligini ta'minlash hamda pedagog kadrlarning kasbiy - innovatsion mahoratini media matnlar vrsitasida uzluksiz rivojlantirib borishning meyoriy asoslari yaratilmoqda "Ilmiy - tadqiqot va innovatsiya faoliyatni rag'batlantirish, ilmiy va innovatsiya yutuqlarini amaliyotga joriy etishning samarali mexanizmlarini yaratish, oliy o'quv yurtlari va ilmiy - tadqiqot institutlari huzurida ixtisoslashtirilgan ilmiy-eksperimental laboratoriyalar, yuqori texnologiya markazlari va texnoparklarni tashkil etish"l ustivor yo'nalish sifatida belgilangan, natijada bo'lajak o'qituvchilarni madaniyatlararo kompetensiyasini media-matnlar yordamida takomillashtirishning pedagogik imkoniyatlari yanada ortadi.

Madaniyat tushunchasi ikkita asosiy jihatdan iborat:

-obyektiv

-subyektiv.

Obyektiv madaniyat – mamlakatning iqtisodiy va siyosiy tizimi, an'ana va urf odatlari, san'ati va madaniy qadriyatlar.

Subyektiv madaniyat turli etnik guruhlarining mentalitetidagi farqlarni aks ettiradi va asosan millatlararo muammolar, nizolar va tushunmovchiliklarning sababi hisoblanadi. Xorijiy madaniyatning o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qilish uchun biz quyidagi modelni taqdim etamiz.

Shunday qilib, chet tili madaniyatining tarkibiy qismlariga quyidagilar kiradi: axborot beruvchi yoki faktga tayanuvchi madaniyat - ma'lum bir jamiyat tashuvchisiga tegishli bilim va ma'lumot; - xulq-atvor madaniyati - jamiyatdagi munosabatlarning xususiyatlari, normalari, qadriyatlari va

boshqalar; - an'anaviy madaniyat - badiiy qadriyatlar; Ushbu modelni real muloqot jarayonida amalga oshirish talabalarga boshqa tilda so'zlashuvchilar dunyoqarashini tushunish va qabul qilish imkoniniberadi. Madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish mutaxassislarining malakasini oshirishning asosiy elementi hisoblanib, ushbu kompetensiya tushunchasi bizning zamonaviy dunyomizning yetakchi pedagogik nazariyalaridan biriga aylanib bormoqda.

Chet tili o'qituvchisi madaniyatlararo ta'lim berish uchun uchta xususiyatga ega bo'lishi kerakligini ta'kidlanadi:

- Bilim: o'z mamlakatini chuqurroq o'rganish; o'z tilining muloqotda qanday ishlashini va undan qanday samarali foydalanishni bilish.

-Ko'nikma: muloqot olib borish uchun asosiy kommunikativ ko'nikmalarniegalash va boshqalar.

- Malaka: muntazam yangi narsalarni o'rganib borishga bo'lgan tayyorlik. Muallif sanab o'tilgan fazilatlarini chet tili ta'limi sohasi bilan bog'lashi ahamiyatlidir. Shunday bo'lsada, bu konsepsiya faqat madaniyatlararo til ta'limiga tegishli deb izohlash ham ma'qul bo'lmaydi. Zero, har qanday soha bo'lmasin, madaniyatlararo ta'limda faol ishtirok etadiganlar uchun ham buni yodda tutish foydali hisoblanadi.

Natijalar. Shu bilan bir qatorda bo'lg'usi o'qituvchilarni madaniyatlararo kompetensiyasini media matnlar yordamida takomillashtirishning maqsad va vazifalarini aniqlash, bo'lg'usi o'qituvchi shaxsini shakllantirishda vujudga kelayotgan va mavjud pedagogik yangiliklar imkoniyatidan samarali foydalanish zarur ekanligini belgilaydi. Ilmiy tadqiqot ishlarida madaniyatlararo kompetensiyaning turli tarkibiy qismlari ajratib berilgan bo'lib, uning mohiyati va mazmuni hamda o'ziga xos xususiyatlari o'z aksini topgan. Yuqorida ko'rsatilganidek, madaniyatlararo kompetensiya faqatgina til bilish va mamlakatshunoslikka oid bilimlarni o'z ichiga qamrab olmasdan, balki aniq ko'nikma va tajribani talab etadi. Bularsiz boshqa madaniyatda yashayotgan odamni tushunishning natijasi bo'lgan mukammal madaniyatlararo muloqot murakkab bo'ladi. Shuningdek, boshqa madaniyatni tushunmasdan turib, o'z madaniyatini anglash va uni rivojlantirish murakkab kechadi, chunki madaniyatlar orasida dialog, madaniyatlar o'rtasida o'zaro ta'sir natijasida vujudga keladigan begona va o'z madaniyatini anglab yetish amalga oshmaydi (Baxtin M.M., (1979); (Biblek V.S. 1989). Bu o'z navbatida turli madaniyat namoyondalari orasidagi tushunmovchilikka sabab bo'ladi va buning natijasida shaxsiy va global ziddiyat vujudga kelishi mumkin (millatlararo va dinlararo ziddiyat). Demak, zamonaviy ta'limning globallashuv va madaniyatlarni integratsiyalashuvidagi asosiy vazifalardan biri boshqa madaniyatlardagi odamlar bilan muloqot qilish uchun bilim va ko'nikmalarga ega bo'lish, shuningdek madaniyatlararo muloqot tajribasini va o'z madaniyatini boyitish uchun qulay shartsharoitlarni yaratishdir.

Xulosa va munozara. Demak, zamonaviy ta'limning globallashuv va madaniyatlarni integratsiyalashuvidagi asosiy vazifalardan biri boshqa madaniyatlardagi odamlar bilan muloqot qilish uchun bilim va ko'nikmalarga ega bo'lish, shuningdek madaniyatlararo muloqot tajribasini va o'z madaniyatini boyitish uchun qulay shartsharoitlarni yaratishdir. Zamonaviy o'quvchi madaniy farqlarni yetarli darajada idrok etishni o'rganishi kerak.

ADABIYOTLAR

1. Byram M., Grundy P. Context and Culture in Language Teaching and Learning. 2003.– 210-b
2. Hulkar, M. (2019). Interactive methods of pedagogical programs in training Oriental Languages. Uzbekistan Journal of Oriental Studies, 1(2), 146-155.
3. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. –Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2017. – 488b.
4. Bayram, M. (2017). Madaniyatlararo kommunikativ kompetentsiyani o'rgatish va baholash. Filadelfiya, Pensilvaniya: Ko'p tili masalalar.
5. Мирзаева С. Р. Роль чтение художественной литературы при обучении иностранным языкам. Министерство высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан, Наманганский инженерно-строительный институт, Международная научно-практическая конференция, «Инновационные подходы к обучению иностранным языкам», 2023, UDK-81751 Наманган.
6. Mirzayeva Sayyora Rustamjon qizi Bo'lajak chet tili mutaxassislari amaliy mashg'ulotlarida muhojir yozuvchilarning adabiyotidan foydalanish, Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi 8-son, 2023 yil 8 avgust.